

Professional ethics in education

Vol 1 no 2

Spring 1401

Correspondence of the competences of the professional ethics book of the 10th grade of exceptional students with the Holy Qur'an

Mohammad Shahi

Abstract

The purpose of this research is to compare the merits of the professional ethics book of the tenth grade of exceptional vocational high school students, with the main source in the religious culture that governs the Islamic society - the Holy Qur'an - by means of a descriptive-analytical research method (content analysis). As a result, for all the six competences intended in this book (communication, cooperation, responsibility, resource management, trustworthiness and integrity), many examples and verses were obtained, which either directly or indirectly, show many overlaps with the concepts of the Qur'an. In fact, by referring to the source of the goals, which is the national curriculum and the document of the fundamental transformation of education, it can be concluded that since this book was written during the intended changes of the educational system, based on the policies and demands of these documents, and these documents themselves are based on The intellectual foundations of Islamic and Quranic thought have been compiled, many evidences have been obtained in this field and in order to confirm the goals and compliance with the Quranic verses. A comprehensive curriculum for professional ethics is needed during all academic courses so that professional ethics are dealt with in an integrated and continuous manner during all the years of teacher education.

Keywords: Holy Quran, ethics, professional ethics, 10th grade professional ethics book, exceptional students.

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای پایه‌ی دهم

دانش‌آموزان استثنایی با قرآن مجید

محمد شاهی

(صفحات ۱۳۶-۱۰۲)

چکیده

هدف این پژوهش تطبیق شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای پایه‌ی دهم دانش‌آموزان استثنایی متوسطه‌ی حرفه‌ای، با منبع اصلی در فرهنگ دینی حاکم بر جامعه‌ی اسلامی - قرآن کریم - به روش تحقیق توصیفی - تحلیلی (تحلیل محتوا) است. نتیجه این‌که برای هر شش شایستگی قصدشده در این کتاب (ارتباط، همکاری، مسئولیت‌پذیری، مدیریت منابع، امانتداری و درستکاری)، مصادیق و آیات بسیاری به‌دست آمد که چه به‌صورت مستقیم و چه به‌صورت غیرمستقیم، همپوشانی بسیاری با مفاهیم قرآن را نشان می‌دهند. در واقع با رجوع به منبع اهداف که برنامه‌ی درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است می‌توان چنین نتیجه گرفت که از آن‌جا که این کتاب در جریان تغییرات قصدشده‌ی نظام آموزشی، براساس سیاست‌ها و خواسته‌های این اسناد نگارش شده است و خود این اسناد بر بنیان‌های فکری اندیشه‌ی اسلامی و قرآنی تدوین شده‌اند، شواهد بسیاری در این زمینه و در جهت تأیید اهداف و انطباق با آیات قرآنی به‌دست آمده است. برنامه‌ی درسی جامع برای اخلاق حرفه‌ای در طول تمامی دوره‌های درسی نیاز است تا در طی همه‌ی سال‌های تعلیم متریبان و به‌صورت درهم‌تنیده و مستمر به اخلاق حرفه‌ای پرداخته شود.

واژگان کلیدی: قرآن مجید، اخلاق، اخلاق حرفه‌ای، کتاب اخلاق حرفه‌ای پایه‌ی دهم، دانش‌آموزان استثنایی.

۱- مقدمه و طرح مسئله

اخلاق، سامان‌دهنده‌ی رفتار ارتباطی در مقیاس فرد، سازمان، جامعه و روابط جهانی است. رفتار ارتباطی درون‌شخصی و برون‌شخصی فرد در زندگی شخصی و زندگی شغلی، از طریق اخلاق سامان و انسجام می‌یابد. همچنین رفتار ارتباطی سازمان با محیط و نیز تعامل نهادهای اجتماعی با یکدیگر، در دو سطح ملی و جهانی، بر مبنای اخلاق قوام می‌یابد (عاملی، ۱۳۸۱، ص ۵۱). اخلاق حرفه‌ای به‌عنوان علمی نوپا و تأثیرگذار، در نگرش کل‌گرایانه و با توجه به تغییرات و نیازهای امروز، در چهارچوب جدیدی تعریف می‌شود. رابطه‌ی اخلاق و محیط کسب‌وکار دچار تغییر و تکامل شده است که در نظر داشتن این دگرگونی و چشم‌انداز پیش‌لازمه‌ی حرکت صحیح در جهت شناخت اخلاق حرفه‌ای است. در گذشته اخلاق حرفه‌ای را اخلاق کارکنان یا اخلاق منابع انسانی بنگاه یا سازمان در نظر می‌گرفتند که یکی از مهم‌ترین ارکان اخلاق حرفه‌ای است، اما امروزه در یک نگرش متعالی با رویکرد کل‌گرایانه و سیستمی در کنار اخلاق کارکنان، اخلاقی‌سازی فرآیندها و نظام‌های حرفه‌ای و مدیریت راهبری سازمان برای نهادینه‌سازی اخلاق نیز مدنظر قرار می‌گیرد.

از طرفی جامعه‌ی دینی از حیث تعامل سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی در آن و نیز از نظر رفتار ارتباطی افراد، متضمن مسائل فراوانی است و این مسائل از تعیین دینی چنین جوامعی سر بر می‌آورند و با تعیین دینی نیز باید پاسخ یابند. می‌توان گفت نظام اخلاق اسلامی به‌گونه‌ای است که با اخلاق حرفه‌ای درهم آمیخته و تفکیک‌ناپذیر است؛ زیرا در این نظام ملاک نهایی و نهایت سعادت بشری، الله است و انسان در مقام خلیفه و جانشین الهی در زمین، محور توجهات اخلاقی است؛ بدین معنا که خشنودی انسان و خدمت به او موجب رضایت و تقرّب به خداوند می‌شود؛ از این رو، نظام اخلاق اسلامی با توجه به ملاک نهایی، درصدد است که با ارائه‌ی دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

اخلاقی در سطح حرفه و زندگی اجتماعی همچنین با در نظر گرفتن پیشرفت‌های مادی در جهت بهبود زندگی انسان‌ها، زمینه‌ی سعادت و کمال حقیقی بشر را فراهم آورد (عاملی، ۱۳۸۱، ص ۴۹). در این راستا اخلاق حرفه‌ای در نظام جمهوری اسلامی باید هویت اسلامی داشته باشد و بر پایه‌ی اخلاق اسلامی شکل بگیرد. برای داشتن هویت اسلامی اخلاق حرفه‌ای به چهار دلیل می‌توان اشاره کرد (امیری و دیگران، ۱۳۸۹، ص ۵۵): الف) از لحاظ فرهنگی به دلیل وابستگی توده‌ی مردم کشورمان به نظام عقیدتی اسلام. ب) جنبه‌ی دینی؛ به دلیل جداناپذیری اخلاق از دین در متن اسلام. ج) نیاز به پویایی درون فرهنگ اسلامی با توجه به مواجهه‌ی آن با چالش جهانی شدن. د) از لحاظ نظام حکومتی، الزام به حکومت دین‌مدار در نظام حکومت دینی و از لحاظ قانونی، به تأکید قانون اساسی - در اصل هشتم - بر تصویب قوانین اسلامی در کشور. همچنین منابع دینی اسلامی به هر یک از اصول و ارزش‌های اخلاقی به‌نوبه‌ی خود پرداخته‌اند. قرآن کریم در طول تاریخ اسلام همواره منبع مهم تحقیق و پژوهش برای اندیشمندان اسلامی بوده است. از این رهگذر، علوم و رشته‌های متعددی پایه‌گذاری شده و در گذر زمان به رشد و بالندگی رسیده‌اند.

از سویی بی‌شک نظام تعلیم و تربیت یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین سازمان‌ها در ترویج و یا حذف اصول و ارزش‌های اخلاقی سازنده و حتی رذایل اخلاقی مخرب است که بر رفتار تک‌تک افراد جامعه تأثیرگذار بوده و نقش بسزایی هم در رشد فردی افراد و هم در رشد اقتصادی و اجتماعی کشور ایفا می‌کند. رعایت اخلاقیات در نظام تعلیم و تربیت، امری لازم و ضروری است تا هم سیستم آموزشی از یک سو با جامعه تعارض نکند و هم از سوی دیگر، منافع بلندمدت خود و جامعه را تضمین نماید. بهره‌وری، کارایی و اثربخشی سازمانی نظام تعلیم و تربیت در یک جامعه‌ی اسلامی، تنها در خروجی این نظام نیست؛ بلکه در اخلاق و آموزش و پرورش توأمان ابعاد وجودی افرادی که

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

وارد آن شده و حتی غیرمستقیم با این نظام مرتبط می‌باشند، است. در این راستا اخلاق یکی از پنج عنصر مهم سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه‌ی درسی ملی ایران است که در چهار ساحت ارتباط فرد با خویشتن، خداوند، خلاق و خلقت در بستر محوریت خداوند است. در این سند آمده است که هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی، تربیت یکپارچه‌ی عقلی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش‌آموزان به‌گونه‌ای است که بتوانند موقعیت خود را نسبت به خود، خدا، دیگر انسان‌ها و نظام خلقت به‌درستی درک و توانایی اصلاح مستمر موقعیت فردی و اجتماعی خویش را کسب نمایند.

بنابراین یکی از مهم‌ترین وظایف آموزش و پرورش کمک به رشد اخلاقی دانش‌آموزان است و هدف کلی اخلاق حرفه‌ای در نظام رسمی تربیت موجود عبارت است از کسب شایستگی کلی اخلاق حرفه‌ای جهت دستیابی به سجایای اخلاق فردی و سازمانی با نگرش کل‌گرایانه از طریق مشارکت در فعالیت‌های اخلاقی در حرفه براساس مفاهیم غنی اسلامی و فرهنگ ایرانی. به بیان دیگر هدف اصلی از تدریس درس اخلاق حرفه‌ای آموزش مفاهیم اخلاقی موردنیاز برای حضور مؤثر دانش‌آموزان در محیط کار است. دانش‌آموزان در کنار یادگیری و کسب شایستگی‌های فنی مرتبط با رشته‌ی مهارتی خود باید در زمینه‌ی شایستگی‌های غیرفنی نیز مهارت‌های موردنیاز را کسب کنند. در حال حاضر اهداف اخلاق حرفه‌ای، با هدف کسب مراتبی از شایستگی‌های اخلاق حرفه‌ای به صورت تلفیقی در تمامی پایه‌ها برای دانش‌آموزان مدارس عادی و استثنایی گنجانده شده است. همچنین در پایه‌ی دهم برای دانش‌آموزان استثنایی دوره‌ی دوم متوسطه‌ی حرفه‌ای و در پایه‌ی دوازدهم برای دانش‌آموزان عادی در هنرستان‌ها به‌عنوان درس مشترک کلیه‌ی رشته‌ها کتاب درسی نیز تدوین شده است. کتاب دانش‌آموزان استثنایی شامل شش شایستگی اصلی: ارتباط، همکاری، مسئولیت‌پذیری، مدیریت منابع، امانتداری و درستکاری است.

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

با توجه به مطالبی که عنوان شد، این پژوهش بر آن است تا با پایش تطبیقی شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای پایه‌ی دهم دانش‌آموزان استثنایی متوسطه‌ی حرفه‌ای، با منبع اصلی در فرهنگ دینی حاکم بر جامعه؛ یعنی قرآن کریم، پشته‌های برای حوزه‌ی آموزش اخلاق حرفه‌ای فراهم آورد. آنچه اهمیت این تحقیق را در حال حاضر بیشتر می‌کند نوپابودن حیطه‌ی آموزش اخلاق حرفه‌ای و لزوم تطبیق آن با رویکردهای قرآنی، ارزیابی اهداف قصدشده با بنیان‌های معارف اسلامی در حیطه‌های آموزشی و کمک به دست‌اندرکاران و تصمیم‌سازان برنامه‌های درسی رسمی در جهت شناخت و استفاده از پتانسیل‌های موجود در برنامه‌ریزی، تألیف و آموزش‌های مکمل اخلاق حرفه‌ای در آموزش رسمی است.

۲- روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی (تحلیل محتوا) استفاده شده است. در این روش، اطلاعات به صورت منظم طبقه‌بندی می‌شوند و هدف غالب پاسخ‌گویی به سؤالاتی است که با مواد مورد تجزیه و تحلیل ارتباط مستقیم دارند و در بردارنده‌ی شناخت و برجسته‌سازی محورها و خطوط اصلی یک متن است. گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر از طریق منابع کتابخانه‌ای بوده است. اطلاعات، آیات و روایات موردنظر استخراج و جمع‌آوری شده و تحلیل و تبیین گردید.

مهدوی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان بررسی اخلاق حرفه‌ای از دیدگاه قرآن و حدیث به این نتیجه می‌رسد که سعادت بشر در این جهان و جهان آخرت در گرو عمل به برنامه‌های اسلامی و قوانین نجات‌بخش اسلام هست و علاوه بر تبیین جایگاه اخلاق در قرآن و حدیث به استنباط شاخصه‌های اخلاق حرفه‌ای و آثار رعایت اصول آن در قرآن و حدیث پرداخته است. از مهم‌ترین شاخصه‌های

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

مطرح شده در پژوهش: برنامه‌ریزی، انگیزش، تصمیم‌گیری، خدمت به خلق، وجدان کاری و ... می‌باشد و مهم‌ترین آثار بیان شده شامل عزت‌نفس و اعتمادآفرینی، رشد و شکوفایی اقتصادی جامعه، رضایت خدا و خلق و ... است. آقاشریفیان اصفهانی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان پیشینه‌ی اخلاق حرفه‌ای و آداب معنوی صناعات در تمدن ایرانی - اسلامی به این نتیجه رسیده است که آداب صنعت و اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایرانی - اسلامی دارای مبانی مشخص در قرآن و حدیث است که در بُعد کلامی، فقهی و اخلاقی مطرح بوده و از قرآن و حدیث، قابل استخراج و استنباط است. مبانی و اصولی مانند لزوم نیت توحیدی، توجه به ذکر و دعا در صنعت، اعتقاد به اصل برکت، تلاش متعادل در حرفه و صنعت، خوش‌اخلاقی، صداقت، امانتداری در کسب و کار و نیز نهی از رباخواری، کم‌فروشی، رشوه‌خواری و احتکار. همچنین بسیاری از آداب و اخلاق صناعات، در قالب رسائل صنفی و فتوت‌نامه‌ها، حداقل پیشینه‌ای پنج سده‌ای در تمدن ایرانی - اسلامی دارد و این منابع صنفی فراوان متأثر از آموزه‌های قرآنی و حدیثی است. احمدی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان راهکارهای مؤثر در ارتقای بینش دینی دانش‌آموزان استثنایی به این نتیجه دست پیدا می‌کند که مهم‌ترین و دشوارترین مرحله از فرآیند آموزش، تعیین و تشخیص روش‌های آموزش مفاهیم دینی، با توجه به ویژگی‌های شناختی، عاطفی و انگیزشی به این افراد می‌باشد و روش‌های استفاده از مثال‌های متنوع، زبان قصه یا داستان و روش نمایشی را مؤثر می‌داند.

محققان و پرچم (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان نشانه‌شناسی ارتباطات غیرکلامی در آیات قرآن کریم، بعد از معرفی انواع ارتباطات، با نگاهی میان‌رشته‌ای

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

و با استفاده از نظریه‌های علوم ارتباطات، ارتباطات غیرکلامی بازتاب یافته در متن قرآن کریم را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند و بر این عقیده‌اند که برای فهم بهتر و کامل‌تر مقصود خداوند، می‌بایست به ارتباطات غیرکلامی نیز توجه نمود و از آن‌ها برای راهیابی به مراد خداوند استفاده کرد. شهبازی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان معناشناسی امانت از دیدگاه قرآن و روایات، با روش تحلیلی به این نقطه می‌رسد که امانت و امانتداری در فرهنگ اسلامی، توسعه‌ی معنایی یافته و برای امور غیرمادی نیز به‌کار می‌رود. مفهوم امانت با مفاهیم ایمان، عهد، رعایت و صدق دارای رابطه‌ی همنشینی بوده و با مفاهیم ایمان، عمل صالح، اخلاق و عهد دارای رابطه‌ی دوسویه‌ی جزءواژگی و شمول معنایی است. همچنین این مفهوم با مفاهیم خیانت و کذب در تقابل معنایی است. امانتداری در فرهنگ اسلامی مفهوم وسیعی است که در نسبت با خدا، پیامبر^(ص)، خویشان، دیگران شامل عموم افراد به شکل عام و خانواده به شکل خاص و در نسبت با طبیعت و حیوانات مطرح می‌شود که چگونگی امانتداری در رابطه با هرکدام متفاوت است. امانتداری و خیانت در امانت، هرکدام دارای آثار و پیامدهایی در زندگی فردی و اجتماعی انسان است. فارسی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان تحلیل مفهومی و اخلاقی صداقت در اندیشه‌ی اسلامی، پس از بررسی معنایی و مفهومی صداقت به این نتیجه می‌رسد که صداقت تنها یک ویژگی انسانی نیست؛ بلکه در مرتبه‌ی اولی به خداوند اختصاص دارد، چنانچه خداوند بارها در قرآن به آن اشاره فرموده است که من از صادقین هستم و به وعده‌هایی که داده‌ام عمل خواهم کرد. صداقت عبارت است از، صدق در نیت و اراده، صدق در عزم، صدق در وفای به عزم. ایمان به خدا، غیب، قیامت، ملائکه‌ی

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

صدق در نیت و انفاق صدق در عزم و جهاد، صبر، هجرت، پرهیزکاری صدق در وفای به عزم است. با مطالعه در سیره‌ی انبیاء نیز پابندی آنان به صداقت را درمی‌یابیم. چنانچه در بعضی از موارد با واژه‌ی صدیق معرفی شده‌اند. از جمله حضرت ادریس^(ع)، ابراهیم^(ع)، موسی^(ع)، اسماعیل^(ع). خاکپور (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان راهکارهای ارتقاء مدیریت مصرف از دیدگاه قرآن و روایات پس از جستجو در منابع اسلامی و استخراج آیات و روایات مربوطه، نظر قرآن در مورد مصرف و اصول حاکم بر آن را بیان و سپس مدیریت آن را در دو حوزه‌ی خانواده و اجتماع طرح نموده، بیان می‌دارد که مدیریت صحیح مصرف از بُعد سلبی به معنای صرفه‌جویی و کاستن از مصارف غیرضروری و از بُعد ایجابی، بهینه‌سازی مصرف است و مهم‌ترین راهکارهای آن در بُعد خانواده، برنامه‌ریزی، نیازشناسی، رعایت اولویت‌ها و در بُعد اجتماعی، فرهنگ‌سازی، اولویت‌بندی، ترویج سیره‌ی پیشوایان دین و مدیریت زمان است.

رستمیان (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی از دیدگاه قرآن و روایات اهل بیت^(ع)، با بررسی رابطه‌ی مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی، ریشه‌ی مسئولیت‌پذیری انسان را در امانت الهی یافته و به دو اصل زمینه‌ای تقوا و ایمان اشاره کرده و از راهکارهای تفکر و تفقه و بصیرت نام می‌برد. همچنین برای انسان پنج وظیفه؛ یعنی ایمان، انفاق، اقامه‌ی نماز، وفای به عهد و صبر ذکر می‌کند و هر یک از این وظایف اصلی را کلیدی برای انجام دسته‌ای از وظایف فرعی که انسان در زندگی برعهده دارد، معرفی می‌کند. علی‌محمدی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان عوامل هم‌افزایی و دستاوردهای آن در

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

همکاری اجتماعی از منظر قرآن کریم با تأکید بر نگاه علامه طباطبایی^(ره) پس از تحلیل و گفتگو در باب همکاری، عواملی که موجب افزایش کارایی همکاری اجتماعی، از منظر قرآن کریم می‌شود را مصابره، مرابطه، مواخاه و مشاوره معرفی می‌نماید که این عوامل را، در عصر رسول خدا^(ص) سبب تقویت و دوام حکومت اسلامی می‌داند. چنانچه مشخص گردید با اینکه بسیاری از مفاهیم منتخب در این پژوهش توسط پژوهشگران قرآنی و دینی به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است، اما از زاویه‌ی بررسی تطبیقی شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای به سبب نوین بودن این عرصه، پرداخته نشده است.

۳- یافته‌ها و نتایج

❖ شایستگی‌ها

از سویی در قرآن کریم به‌عنوان عالی‌ترین سند غیبی و آسمانی آیات بسیاری در این موضوع آمده است. از آن‌جا که موضوع شایستگی انسان است و دسته‌ای از آیات انسان را تا سرحد فرشتگان و برتر از آنان می‌دانند و دسته‌ی دیگر رتبه‌ی او را، حتی از حیوانات و جامدات نیز پایین‌تر معرفی می‌کنند (در بُعد مثبت انسانی می‌توان به آیات ۱۶۵ سوره انعام، ۳۱ سوره بقره، ۷۲ سوره احزاب، ۲۷ الی ۳۰ سوره فجر و ۱۳ سوره جاثیه اشاره نمود و در بُعد منفی انسان به آیات ۷۲ سوره احزاب، ۷ سوره علق، ۱۱ سوره اسراء، ۵۴ سوره کهف و ۱ سوره عصر اشاره نمود) نیلی‌پور، ۱۳۸۸، صص ۳۴-۳۲)).

ضرورت دارد که آیات در این باب به جزء بررسی گردد. از سوی دیگر همان‌طور که اشاره شد در پایه‌ی دهم برای دانش‌آموزان استثنایی دوره‌ی دوم متوسطه‌ی حرفه‌ای در هنرستان‌ها به‌عنوان درس مشترک کلیه‌ی رشته‌ها کتاب درسی نیز تدوین شده است. کتاب دانش‌آموزان استثنایی شامل شش شایستگی اصلی: ارتباط، همکاری، مسئولیت‌پذیری،

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

مدیریت منابع، امانتداری و درستکاری است. در ادامه این شایستگی‌ها به ترتیب و در ارتباط با آیات قرآن کریم، بررسی خواهند شد.

❖ ارتباط

ارتباط از نظر لغت به معانی متعددی همانند گزارش دادن، بیان نمودن، منتقل کردن و... معنا شده است (معمد نژاد، ۱۳۷، ص ۳۵)، اما در اصطلاح فرآیندی است که یک شخص، مفهومی را به ذهن شخص دیگری (یا اشخاص) با استفاده از پیام‌های کلامی یا غیرکلامی منتقل می‌کند (ریچموند و مک کروسکی، ۱۳۸۷، ص ۸۱). متون مختلف نیز، مخصوصاً متون مقدس، در دو بستر کلام و رفتار شکل می‌گیرند و هر متنی شبکه درهم‌تنیده‌ای از روابط کلامی و غیرکلامی را به نمایش می‌گذارد (محسنیان‌راد، ۱۳۸۰، ص ۱۵۸). در قرآن ارتباط کلامی، به نوع انسان محدود نمی‌شود؛ بلکه دامنه‌ی ارتباط‌ها، به‌ویژه ارتباط کلامی شامل رابطه‌ی خدا با تمام موجودات هستی، خدا با فرشتگان، خدا با انسان، انسان با فرشتگان، انسان با حیوان، خدا با شیطان و شیطان با انسان می‌باشد.

ارتباط کلامی در قرآن تنها منحصر به این عالم و آدمیان نیست؛ زیرا انسان جامع مراتب هستی است. بنابراین باید نحوه‌ی ارتباط با تمام مراتب هستی را بداند و قرآن که جامع تمام ارتباط‌هاست، نحوه‌ی این ارتباط‌ها را به انسان متذکر می‌شود. خداوند متعال طی قرآن برای متکلمان و مستمعان، کلام و هدف از ایجاد یک ارتباط، باید‌ها و مشخصه‌هایی را بیان نموده است. ارتباطات غیرکلامی شامل تمام جنبه‌های ارتباط بجز کلمات هستند (وود، ۱۳۷۹، ص ۲۸۴). بدون تردید آن‌گونه که صاحب نظران بر آن اتفاق نظر دارند انسان‌ها از زبان گفتگو برای تعاملات خود بهره می‌برند، اما نوع رفتار انسان‌ها نشان می‌دهد که آن‌ها به نارسایی زبان و بیان، در انتقال اطلاعات اذعان

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

دارند(فرگاس، ۱۳۷۳، ص ۱۷۱). یکی از مسئولیت‌های مهم هر انسانی، شناخت خویش و ورود به صحنه‌ی نفس برای سازندگی آن است. پایه‌ی اخلاق و عرفان، خودشناسی و خودسازی است و این دو، برشناخت حقیقت انسان استوار است؛ به عبارت دیگر، خودشناسی و انسان‌شناسی، راه تهذیب نفس و اخلاق را بر ما می‌گشاید. در بررسی‌ای که صورت گرفت آیاتی در باب ارتباط کلامی (ارتباط با خود، با خالق، با خلق، با مخلوقات) و ارتباط غیرکلامی (رفتار چشم، ارتباط‌های آوایی، ارتباط‌های چشایی) در قرآن آمده است که نشان از جایگاه و تنوع ارتباط در قرآن است و نیاز به بررسی و آموزش آن در زمینه‌های تربیت است.

ارتباط		
انواع ارتباط	برخی از آیات مرتبط	
کلامی	با خود	شمس ۸ / اعراف ۵۰۱ / ...
	با خالق	عنکبوت ۶۵ / اعراف ۲۰۵ / شوری ۵۱ / نساء ۱۶۴ / ...
	با خلق	ابراهیم ۴ /
غیرکلامی	با مخلوقات	یونس ۳ / انعام ۱۴۱ / ابراهیم ۳۲ / نحل ۱۱ / زخرف ۱۲ / جاثیه ۱۳ / بقره ۲۹ / مؤمن ۷۹ / بقره ۶۰ / انعام ۱۴۱ / ...
	رفتار چشم	طبیعت موجودات غیبی بقره ۳ / نمل ۷۵ / بقره ۲۸۵ / فاطر ۲-۱ / آل عمران ۱۲ / نازعات ۵ / جن ۶ / سبأ ۱۲-۱۳ / ...
ارتباط‌های آوایی	غیرکلامی	الصفات ۵۴ - النور ۳۱ - الشوری ۴۵ / ...
	ارتباط‌های آوایی	درونی فاصله، چینش واژگان در آیات، واژه‌آرایی، طول آیات و ...

مطابقت شایستگی های کتاب اخلاق حرفه ای ...

واکه‌ها و مد، صفات و مخارج واج‌ها، حذف و زیادت در واج‌ها، حروف و تداعی معنایی خاص، ابدال و ادغام، نام آوا، واژگان غریب و ...	بیرونی		
القمر ۲۲ / البقره ۱۷۴ / ...	ارتباط‌های چشایی		
یوسف ۹۴ / الواقعة: ۸۹ / الانسان: ۵۱۷ / ...	ارتباط‌های بویایی		
الانعام: ۹ / النساء ۴۳ / ...	ارتباط‌های بساوایی		
باغ(نم) ۶۰ / (کوه) طه ۵۳ / (خانه) النور ۳۳ / (بهشت) المدثر ۴۰ - ۳۹ / (جهنم) العاقر ۴۹-۴۷ / (شهر) الحجر ۶۷ / ...	ارتباط‌های مکانی		
طه ۱۳۰ / البقره ۱۸۶ / ...	ارتباط‌های زمانی		
کهف ۶۳ / طه ۲۱ / کهف ۳۵ / مؤمنون ۱۰۶ / زمر ۷۶ / ...	رفتار شخصیت‌ها		
آل عمران ۱۵۹ / حجرات ۱۱ / لقمان ۱۸ / ...	موانع ارتباط		

❖ همکاری پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تعاون و همکاری به معنای «یکدیگر را یاری کردن» یا «یاری کردن برخی، برخی دیگر را» آمده است (دهخدا، ۱۳۷۹، ذیل واژه‌ی تعاون). لازم است در ابتدا به این نکته اشاره کنیم که تعاون و همدلی بر پایه‌ی خودآگاهی بنا می‌شود؛ یعنی هر قدر نسبت به شناخت احساسات خودمان آگاه‌تر باشیم، در دریافتن احساسات دیگران و یاری کردن آن‌ها نیز ماهرتر خواهیم بود. از این رو آن‌هایی که هیچ ایده‌ای نسبت به احساسات

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

خودشان ندارند، در شناخت احساسات دیگران کاملاً عاجزند و دچار بهت و سردرگمی می‌شوند (گلمن، ۱۳۸۳، ص ۱۳۹). از آنجا که انسان ذاتاً موجودی اجتماعی است و بسیاری از نیازهایش در اجتماع برآورده می‌شود؛ لذا ناگزیر از تعاون و همکاری با دیگر افراد جامعه است و حیاتش به مشارکت اجتماعی او با دیگر هم‌نوعانش وابسته است. اساس دین اسلام نیز بر اجتماع و پیوستگی افراد با جامعه است؛ زیرا وجود فرد محدود است و به همین جهت، آثار و نتایجی که بر اجتماع مترتب می‌شود، هرگز قابل قیاس با اثر محدود و ناچیز هر یک از افراد نخواهد بود؛ از این رو اسلام به پیروان خویش سفارش نموده تا در انجام کارهای نیک پشتوانه‌ی یکدیگر باشند و هنگامی که افراد با یکدیگر اجتماع نمایند و روابط اجتماعی داشته باشند، روحیه‌ی وحدت در کالبد آنان دمیده می‌شود و از تفرقه و پراکندگی در امان خواهند بود؛ لذا در اسلام مشارکت اجتماعی اهمیتی بسزایی دارد. روشن است که اگر در میان افراد یک جامعه روحیه‌ی تعاون حکومت کند، زمینه برای پیشرفت مادی و معنوی آن جامعه فراهم می‌شود و تعاون و همکاری بستر مناسبی برای ترقی و تعالی و شکوفایی همه‌جانبه‌ی آن جامعه می‌گردد. بدین‌گونه اسلام کارهای دسته‌جمعی را بر کارهای فردی ترجیح می‌دهد؛ چون کارهای دسته‌جمعی از اتقان و استحکام بیشتری برخوردار است و از جمع‌شدن نیروهای افراد، نیروی عظیمی فراهم می‌آید که هر کار مشکلی را آسان می‌سازد. این نکته نیز قابل توجه است که تعاون در مورد کارهای نیک و پسندیده و مفید به حال مردم و اجتماع، مورد نظر اسلام است، اما کارهایی که باعث ترویج فساد و باطل گردد و براساس گناه باشد، نه تنها همکاری در آنها مطلوب نیست که از آن نهی هم شده است و در آیه‌ی مورد بحث مسلمانان از همکاری درباره‌ی گناه و دشمنی برحذر داشته شده‌اند.

در تحلیل صورت‌گرفته برای یافتن شواهد آیه‌ای، مواردی نظیر: ترجیح دسته‌جمعی بر کارهای فردی، نهی از همکاری در ترویج فساد و گناه، همکاری و برادری، همکاری در

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

تقسیم اموال و سرمایه‌ها، صلح و آشتی بین مؤمنین و همکاری در موارد بسیاری به دست آمد که جایگاه فعالیت های گروهی در میان دست اندرکاران، معلمان، مشاغل و دانش‌آموزان را گوشزد می‌کند.

همکاری	
موضوع	آیات
ترجیح دسته‌جمعی بر کارهای فردی	مانده ۲/ ...
نهی از همکاری در ترویج فساد و گناه	مانده ۳۲/ ...
همکاری و برادری	حجرات ۱۰/ ...
همکاری در تقسیم اموال و سرمایه‌ها	ذاریات ۱۹/ ...
صلح و آشتی بین مؤمنین	حجرات ۱۰/ ...
همکاری	بقره ۲۶۵ و ۲۶۷، آل عمران ۹۲/ ...

❖ مسئولیت‌پذیری

مسئولیت در لغت به معنای پاسخگوبودن و مورد بازخواست قرارگرفتن است. ارباب لغت، مسئولیت را مترادف با موظف‌بودن و یا متعهدبودن به انجام امری می‌دانند (دهخدا، ج ۳۴، ص ۴۴۷). این واژه با واژه‌هایی مانند وظیفه، تکلیف، تعهد و حق، تلازم دارد؛ زیرا تا وظیفه‌ای بر دوش کسی نباشد، مسئولیتی در قبال انجام یا ترک آن نخواهد داشت و هرگاه سخن از حق به میان می‌آید، تکلیف و مسئولیتی هم در پی آن خواهد بود و با اثبات حق برای یک طرف، تکلیف و مسئولیتی متوجه طرف دیگر خواهد شد. در واقع مسئولیت‌پذیری از ویژگی‌های اساسی انسان محسوب می‌شود. انسان

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

موجودی مختار است؛ پس آگاهانه کارهایی را برعهده می‌گیرد و برای انجام آن اقدام می‌کند. اصولاً مسئولیت از همین اختیار نشأت می‌گیرد و از این نظر، حیوانات در برابر کارهایی که انجام می‌دهند، مسئولیتی برعهده ندارند. مسئولیت با وظیفه‌شناسی ارتباط تنگاتنگی دارد. بدون شناخت وظایف، مسئولیت معنا و مفهوم خویش را از دست می‌دهد. با نگاهی به جامعه‌ی انسانی درمی‌یابیم که افراد به گونه‌ای، به مسئولیت‌گریزی و ترک وظایف خو گرفته‌اند؛ بنابراین تعهدی که مسئولیت برای انسان پدید می‌آورد، همان وظیفه‌ای است که باید انجام دهد. از این رو، این بعد از مسئولیت‌پذیری بیشتر، در شکل وظیفه‌شناسی نمود می‌یابد. اما بعد بیرونی مسئولیت، همان ضمانتی است که در تعریف قبل به آن پرداخته شده است و اصولاً در مسئولیت‌پذیری، این بعد از مسئولیت نمود بیشتری دارد. این بعد از مسئولیت‌پذیری، همان بازخواستی است که بعد از سنجش عمل فرد حاصل می‌شود (رستمیان، ۱۳۹۳، ص ۳۲).

تعلیم و تربیت از قضاوت‌های ارزشی جدا نیست. تعلیم و تربیت، روش‌هایی را در خود می‌پذیرد که منطبق بر موازین اخلاقی باشد و اغلب این روش‌ها همراه با داشتن احساس مسئولیت در برابر افراد است (پیرحیاتی، ۱۳۷۹، ص ۲۰). آموزش مسئولیت‌پذیر بودن به نسل آینده‌ی جامعه یکی از وظایف اصلی نظام تعلیم و تربیت است که هم بر زندگی اجتماعی افراد و هم بر زندگی سازمانی آنان تأثیرگذار است. در قرآن مجید آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسئولیت‌پذیری را برای انسان بیان کرده است؛ مثلاً قبول مسئولیت در قرآن به بار سنگین تشبیه شده است: (فاطر آیه ۱۸). ابعاد این پاسخگویی به قدری وسیع است که حتی اعضا و جوارح انسان را نیز در برمی‌گیرد: (اسراء ۳۶ و انفال ۲). قرآن کریم گاهی از این سخن می‌گوید که انسان‌ها در گرو اعمالشان هستند؛ یعنی آن‌ها بدهکارهایی هستند که باید، به طریقی خودشان را آزادکنند و راه آزادی، عمل صالح است و از این نظر اصحاب یمین در قیامت گرفتار

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

نیستند (طریحی، ۱۴۱۶، ۲۵۸)؛ بنابراین، می‌توان گفت که مسئولیت‌پذیری به وظیفه‌شناسی منجر می‌شود و اگر وظایف به خوبی انجام شوند، مسئولیت برطرف می‌شود و بازخواستی نیز در کار نیست.

همچنین، مشخص می‌شود مسئولیت، در مقایسه با وظایف، حوزه‌ی گسترده‌تری دارد؛ زیرا در مواقعی انسان، در برابر کاری مسئول تلقی می‌شود که به‌طور مستقیم، درباره‌ی آن وظیفه‌ای ندارد. پدر سرپرستی خانواده را برعهده دارد و وظیفه‌ی اداره و تربیت فرزندان برعهده‌ی اوست. این وظیفه باعث می‌شود او در برابر اعمال فرزندان نیز مسئول باشد؛ هرچند گاه او هیچ سهمی، در انجام عملی که از فرزندش سر می‌زند، نداشته باشد (رستمیان، ۱۳۹۳، ص ۳۳). علامه طباطبایی بعد از اشاره به مصادیق متعددی که برای امانت بیان شده است و نقد بعضی از آن‌ها، ولایت الهی را مصداق تام و اتم امانت الهی می‌داند (طباطبایی، ۱۴۱۷). امانت الهی همان مسئولیت‌پذیری انسان است. انسان چون ابزارهایی مثل عقل و اختیار دارد، مسئولیت‌پذیر است؛ قدرتی که موجودات دیگر از آن برخوردار نیستند. مسئولیت‌پذیری جامع و برآیند تمام ویژگی‌هایی است که انسان از آن برخوردار است. از این‌جا مشخص می‌شود اصل مسئولیت‌پذیری امری فطری است که ریشه در نهاد انسان دارد؛ اما مثل تمام امور فطری، مسئولیت‌پذیری هم نیازمند تقویت و شکوفایی است. مسئولیت‌پذیری از چنان اهمیتی برخوردار است که در بسیاری از تفاسیر از امانت الهی، به همان تعهد و قبول مسئولیت یاد شده است و علت اینکه این امانت عظیم، به انسان سپرده شد این بود که او این قابلیت را داشت و می‌توانست ولایت الهی را پذیرا گردد؛ یعنی در جاده‌ی عبودیت و کمال به‌سوی معبود لایزال سیر کند؛ چنانکه خداوند در قرآن (احزاب: ۷۲) می‌فرماید (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۶۶، جلد ۷: ۸۶). از منظر اسلام خداوند متعال در برابر هر نعمتی، مسئولیتی را برعهده‌ی انسان قرار داده و به میزان مسئولیت نیز از انسان بازخواست خواهد نمود (شعیری، بی تا، ص ۱۱۹).

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

مهم آن است که مسئولیت‌ها را به خوبی بشناسیم و در مقام عمل به وظیفه‌ی خود عمل کنیم.

آیات بسیاری در زمینه‌ی مسئولیت و مسئولیت‌پذیری نظیر: قبول مسئولیت و بارسنگین، ضرورت مسئولیت‌پذیری (هدف‌مندی خلقت انسان و متقابل بودن حق)، بازخواست (حکم به توقف و سؤال از گروهی ظالمان، عهد و پیمان و گوش، چشم و قلب)، زمینه‌های مسئولیت‌پذیری (تقوا و ایمان)، راهکارهای وظیفه‌شناسی (تفکر، بصیرت و تفقه) اگر دین را به راه و روش زندگی، برای نیل به سعادت اخروی تعریف کنیم، تفقه در دین شناخت تمام کارهایی است که این راه و روش را برای ما بیان می‌کند}، گستره‌ی مسئولیت‌پذیری (مسئولیت در برابر خداوند، خویش، طبیعت، خلق (در برابر اجتماع، خانواده و خویشاوندان)، نمایان شد که نشان از لزوم توجه به این مفاهیم و لزوم پژوهش‌های بیشتر و کاربرد عمیق‌تر آن در برنامه‌ی درسی و کتب درسی ملی است.

مسئولیت‌پذیری		
آیات	موضوع	
حج ۴۱/قیامت ۳۶ ...	مسئولیت	
فاطر ۱۸ ...	قبول مسئولیت و بارسنگین	
ذاریات ۵۶ ...	هدف‌مندی خلقت انسان	ضرورت مسئولیت‌پذیری
لقمان ۲۰ ...	متقابل بودن حق	
صافات ۲۴ ...	حکم به توقف و سؤال، از گروهی ظالمان	بازخواست
اسراء ۳۴ ...	عهد و پیمان	

مطابقت شایستگی های کتاب اخلاق حرفه ای ...

اسراء، ۳۶ / ...	گوش، چشم و قلب	
بقره ۲/ حج ۳۲/ بقره ۱۷۷/ طلاق ۲/ انفال ۲۹/ بقره / توبه ۳۶ و ۱۲۳ / ...	تقوا	زمینه های مسئولیت پذیری
توبه ۴۴ و ۴۵/ مائده ۵۴/ نساء ۹۵ / ...	ایمان	
یونس ۲۴/ یوسف ۱۰۵/ ملک ۱۰/ آل عمران ۱۹۱/ بقره ۷۳ و ۲۴۲/ روم ۲۱/ اعراف ۱۷۹ / ...	تفکر	راهکارهای وظیفه شناسی
انعام ۵۰/ رعد ۱۶/ فاطر ۱۹/ یوسف ۱۰۸/ انعام ۱۲۲/ اعراف ۲۰۱ / ...	بصیرت	
توبه ۹۷ / ...	تفقه	
بقره ۲۵/ تکوین ۸ / ...	مسئولیت در برابر خداوند	گستره ی مسئولیت پذیری
نحل ۱۱۸/ دهر ۳ / اعراف ۳۱ / ...	مسئولیت در برابر خویش	
هود ۶۱/ اعراف ۷۵ و ۵۶ / ...	مسئولیت در برابر طبیعت	
حجرات ۱۲/ آل عمران ۱۱۰/ مائده ۳۳/ حدید ۲۵/ شوری ۵ / بقره ۲۷۶ / ...	در برابر اجتماع	مسئولیت در برابر خلق
تحریم ۶۶/ آیه ۶ / نور ۳۲/ تحریم ۶/ بقره ۲۳۳ / مائده ۸۸ / ...	در برابر خانواده	
نساء ۱ / ...	در برابر خویشاوندان	
قصص ۴ / ...	خودخواهی	موانع مسئولیت پذیری
انبیاء ۲۳ / ...	ضعف اعتقادی	

❖ مدیریت منابع

مدیریت دانش و هنر به کارگیری منابع سازمانی برای دستیابی به اهداف سازمان، به شیوه‌ی مطلوب تعریف شده است (میرزاخانی، ۱۳۸۹، ص ۱). در جهان معاصر، سازمان‌ها رکن اصلی جوامع بشری هستند و تقریباً در تمام شئون زندگی انسان امروزی، از تولد تا مرگ، تأثیرگذارند. وانگهی سازمان‌ها هنگامی می‌توانند در انجام مأموریت‌ها و رسیدن به اهداف مطلوب خود موفق شوند که از مدیریت توانمند و کارآمد برخوردار باشند (نجاتبخش اصفهانی و شهریار، ۱۳۸۸، ص ۷۴). بدین روی، مدیریت همواره موضوع بشر بوده است تا بتواند امکانات را بهتر بسیج کند و زودتر به اهداف خود برسد و البته در این مسیر، به توفیقاتی هم دست یافته است، ولی چون تدوین علوم انسانی با جهان‌بینی افراد و مکاتب ارتباط مستقیم دارد، هر گروه و مکتبی که بخشی از علم مدیریت را توسعه بخشیده، به همان اندازه، نگرش‌های خود را در آن دخالت داده است. به همین سبب، ضرورت دارد ما با جهان‌بینی قرآنی به مسئله‌ی مدیریت بنگریم و علم مدیریت را با رویکرد قرآنی تدوین کنیم (ملاکاطمی، ۱۳۸۸، ص ۳). قرآن کریم معتبرترین منبع برای مطالعه‌ی رویکردهای مدیریتی بوده و دارای مفاهیمی در زمینه‌ی شناخت انسان، شناخت اجتماع، اصول سازماندهی و هدف‌گذاری برای آبادانی، آسایش و پیشرفت علمی و معنوی و نیز شبکه‌ی روابط و مناسبات مؤثر و سازنده برای انجام رفتارهای معطوف به اهداف متعالی است. امروزه نه تنها تفسیر مدیریتی قرآن ممکن و جایز شمرده شده؛ بلکه یک امر لازم و ضروری است تا بتوان از مفاهیم و دستورهای مدیریتی آن به شیوه‌ای روشمند استفاده نمود (موصلی و مستانه، ۱۳۹۳، ص ۵۰ به نقل از، مؤدب و لطفی، ۱۳۸۹)؛ بنابراین با توجه به اجتماعی بودن انسان، مدیریت از مهمترین پدیده‌های اجتماعی است و فرهنگ اسلام سرشار از بهترین شیوه‌ها و روش‌های پیشرفته‌ی مدیریت است.

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

به‌عنوان نمونه، یکی از ابعاد مدیریت، سازماندهی مصارف است. از دیدگاه قرآن کریم و روایات، مصرف در خدمت انسان و برای رشد و تعالی معنوی اوست (صدوق، ۱۳۶۸، ص ۳۱).

با کاوش در آیات قرآن کریم در باب مدیریت منابع موارد بسیاری نظیر: برنامه‌ریزی میانه‌روی در هزینه‌های زندگی، تأمین نیازهای رفاهی، شکر شرط مصرف، پارسایی در مصرف، عمل صالح نتیجه‌ی مصرف درست، کیفیت‌مداری، استفاده از ابزارهای اقتصادی برای تحصیل امر معنوی و اخروی، پرهیز از فسادانگیزی در حوزه‌ی اقتصادی، تصحیح روابط اقتصادی جامعه؛ هم پای مسائل اعتقادی و عبادی در برنامه‌ی پیامبران، اقتصاد و ثروت مایه‌ی قوام جامعه، امور اقتصادی و معیشتی مردم دارای جایگاهی مهم در حل مسائل اعتقادی و عبادی و صرفه‌جویی و از اسراف و تبذیر دوری‌ورزیدن، قابل رؤیت بود که با توجه به شرایط مدیریت منابع در جامعه‌ی اسلامی ما و جهان اسلام جای توجه دارد و برای گسترش فرهنگ مدیریت اسلامی و تغییر فرهنگ مصرف‌گرایی رایج، توجه به امر مدیریت منابع در سیاست‌ها و چشم‌اندازهای تربیت نسل آتی حائز اهمیت است.

مدیریت منابع			
موضوع	آیات	موضوع	آیات
برنامه‌ریزی	طلاق ۷/ ...	استفاده از ابزارهای اقتصادی برای تحصیل امر معنوی و اخروی	فصل ۷۷/ ...
میانه‌روی در هزینه‌های زندگی	فرقان ۶۷/ ...	پرهیز از فسادانگیزی در حوزه‌ی اقتصادی	اعراف ۸۵ / هود ۸۴ تا ۸۶ / ...
تأمین نیازهای رفاهی	اعراف ۱۰/ ...	تصحیح روابط اقتصادی جامعه، هم‌پای مسائل اعتقادی و عبادی در برنامه‌ی پیامبران	اعراف ۸۵/ هود ۸۴ تا ۸۷ / شعراء ۱۷۷ تا ۱۸۳ / ...

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

شکر شرط مصرف	نحل ۱۱۴ / ...	اقتصاد و ثروت مایه‌ی قوام جامعه	نساء ۵ / ...
پارسایی در مصرف	مائده ۸ / ...	امور اقتصادی و معیشتی مردم دارای جایگاهی مهم در حد مسائل اعتقادی و عبادی	بقره ۳ و ۳۱ و ۴۳ و ۸۳ و ۱۷۷ و ۲۷۷ / ...
عمل صالح نتیجه‌ی مصرف درست	مومنون ۵۱ / ...		
کیفیت‌مداری	سباء ۱۱ / ...	صرفه‌جویی و از اسراف و تبذیر دوری‌ورزیدن	انعام ۱۴۱ / اعراف ۳۱ / اسراء ۲۶ / فرقان ۶۷ / ...

❖ امانت‌داری

امانت به معنای چیزی است که نزد غیر به ودیعه بسپارند تا آن‌را برای سپارنده حفظ کند و سپس به وی برگرداند. یکی از آموزه‌ها و تعالیم قرآن کریم موضوع امانت است. در منابع اسلامی (قرآن و روایات) فراوان به حفظ امانت و امانت‌داری سفارش شده است. به اندازه‌ای که درباره‌ی این موضوع تأکید شده، در مورد سایر احکام کمتر چنین تأکیدی مشاهده می‌شود. این اهمیت آنگاه دوچندان می‌شود که در این مسئله میان انسان خوب و بد تفاوتی یافت نمی‌شود؛ یعنی صاحب امانت هرکسی باشد تفاوت نمی‌کند. امانت‌گزار چه انسان مؤمن باشد، یا کافر؛ چراکه امانت از حقوق انسانی است و از آن امانت‌گزار است و از آن‌جا که موضوع انسانی است، فرقی میان انسان‌ها نیست و امانت از آن هرکسی که باشد، باید به صاحبش بازگردانده شود. وفای به عهد یکی از وظایفی است که در قرآن به عنوان وظیفه‌ی اصلی مطرح شده است. به نظر می‌رسد بتوان عهد و پیمان انسان را به دو دسته‌ی کلی تقسیم کرد: عهد و پیمان با خدا و عهد با مردم. با توجه به امانت کلی الهی، خداوند پیامبرانی را برای هدایت انسان فرستاده و پیمان‌های مختلفی، با امت‌های

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

گونگون بسته است. عهد الهی در حقیقت، تکالیفی است که خداوند برای انسان مقرر کرده است و آن‌ها مکلف به انجام آن هستند. در قرآن کریم، بارها از این پیمان‌ها سخن به میان آمده و درخواست وفای به عهد و پیمان شده است (بقره، ۸۳ / آل عمران، ۸۱ و ۱۸۷). اگر کسی برای عهد و پیمان ارزشی قائل نباشد در انجام این وظایف دچار سختی و مشکل می‌شود. مثلاً یکی از شایع‌ترین پیمان‌ها، پیمان خرید و فروش است. پیمان ازدواج پیمان مهم دیگری است که تعهدات بسیاری در آن مطرح است و دو طرف، با توجه به این تعهدات، حاضر به ازدواج می‌شوند (نساء، ۲۱). شهادت پیمان دیگری است که افراد، برای اثبات حق دیگران برعهده می‌گیرند (بقره، ۲۸۲). در نهایت، می‌توان از پیمان برادری میان مؤمنان نام برد که وظایف سنگینی را برعهده‌ی آن‌ها می‌گذارد (حجرات، ۱۰) (رستمیان، ۱۳۹۳، ص ۴۶).

در این راستا با غور در متن آیات قرآن کریم می‌توانیم با موارد متعددی در باب امانت و امانتداری روبه‌رو شویم، مانند: امانت به‌عنوان دستور خداوند، ارجمندی امانتداری، امانتداری از اوصاف مؤمنان، اوصاف اهل تقوا، نشانه‌ی نمازگزاران، امانتداری ملاک نیکوکاران، ملاک ارزشیابی، ملاک در دادن مسئولیت، ملاک به‌کارگیری افراد، یکی از ویژگی‌های پیامبران، آداب امانت و امانت‌داری و وفای به عهد؛ بنابراین امانتداری از ارزش‌های اصیل اسلامی و انسانی است که آموزش و ترویج آن از الزامات توسعه‌ی فرهنگ و اخلاق اسلامی است.

امانت‌داری	
آیات	موضوع
نساء ۵۸ / ...	دستور خداوند

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

آل عمران ۷۵ و ۷۶ ...	ارجمندی امانتداری
مؤمنون ۸ / ...	امانتداری از اوصاف مؤمنان
آل عمران ۷ و ۷۶ ...	اوصاف اهل تقوا
معاراج ۲۲ و ۳۲ ...	نشانه‌ی نمازگزاران
یوسف ۵۴ و ۵۵ و ۵۶ / ...	ملاک نیکوکاران
آل عمران ۷۵ و ۷۶ / یوسف ۵ / قصص ۲ / ...	ملاک ارزشیابی
یوسف ۵ / ...	ملاک در دادن مسئولیت
قصص ۲ / ...	ملاک به‌کارگیری افراد
شعرا ۱۲۵ / ...	یکی از ویژگی‌های پیامبران
مؤمنون ۸ / قره ۸۳ / انفال ۲۷ / نساء ۵۸ / آل عمران ۷۵ ...	آداب امانت و امانت‌داری
بقره ۱۷۷ / مانند ۱ / اسراء ۳۴ / ...	وفای به عهد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

❖ درستکاری

درستکاری و صداقت و راستگویی از بزرگ‌ترین فضایل اخلاقی است که در تعالیم و آموزه‌های دینی جایگاهی ویژه دارد. صدق و راستی یعنی این‌که انسان احوالش بی‌شائبه، فکرش بدون ریب و اعمالش بی‌عیب باشد. از مهم‌ترین ملاک‌های ارزیابی شخصیت ایمانی مؤمن برای کسب اخلاص کامل، صدق و راستی است و از آثار آن

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

می‌توان به این موارد اشاره نمود: نشاط ایمانی، اعتماد مردم، رضایت خدا و رسول خدا(ص)، پایداری شخصیت، حفظ دین و اخلاق، رسیدن به نعمت‌های بهشتی، تزکیه‌ی اعمال، آرامش دل و تشویق به سوی پاکی و نیکی بیشتر و بهتر(نیلی‌پور، ۱۳۸۸، ص ۵۸۷). راستگویی از اعمال نیک و پسندیده‌ی انسانی بوده و نزد دین و خرد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. فطرت پاک انسان ایجاب می‌کند که انسان سالم و متعادل، دل و زبانش یکسو و هماهنگ باشد، ظاهر و باطنش یکی باشد و آنچه را باور دارد بر زبان جاری کند؛ لذا در قرآن و روایات گاهی صدق در کنار مفاهیمی مانند: ایمان، تقوا، امانت‌داری، وفای به عهد و... قرار می‌گیرد. مقصود از آن صدق در کردار است که مقامی بالاتر از صدق در گفتار هست؛ یعنی صادق واقعی دارای شخصیتی معنوی می‌باشد، که به هر آنچه می‌گوید، عمل می‌کند و به آن اعتقاد دارد. اگر مدعی ایمان به خدا است، لوازم آن را می‌پذیرد؛ یعنی مثلاً چنانچه عهدی می‌بندد، به آن وفادار می‌باشد، در امانت خیانت نمی‌کند، مال خود را انفاق می‌کند، و... چنانچه در روایات آمده است: «نسبت راستی به دین، نسبت سر به بدن است»(تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۳۶).

در روایات آمده است که فریب نماز و روزه‌ی مردم را نخورید؛ زیرا آدمی، گاه چنان به نماز و روزه خو می‌کند که اگر آن‌ها را ترک گوید، احساس ترس می‌کند؛ بلکه آنان را به راستگویی و امانت‌داری بیازماید(کلینی، ۱۴۰۷، ص ۱۰۴). درستکاری و صدق در این بخش پیش از آن‌که به صدق و کذب گزاره‌ها از جهت تطابق با واقعیت بپردازد، به نیات و اهداف و باطن انسان‌ها مربوط می‌شود. از این رو؛ علمای اخلاق، صدق را بر شش نوع تقسیم کرده‌اند: ۱- راستی در سخن. ۲- راستی در نیت و اراده. ۳- راستی در عزم. ۴- راستی در وفای به عزم. ۵- راستی در عمل. ۶- راستی در محقق‌ساختن همه‌ی معارف دینی(فیض کاشانی، ۱۳۷۶، ج ۸، ص ۸). چنان‌که از آیات و روایات استفاده می‌شود؛ صدق از لحاظ مطابق‌بودن با حق است؛ یعنی ظل و مرتبه‌ای است از حق و حق

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

نور و حقیقتی است که در آن ظلمت و نقطه‌ی ضعف و خلافی نباشد. پس در صورتی که وجود و صفات انسان صدق شد، البته هیچ‌گونه بطلان و ضلالت و انحراف و ظلمتی در او نخواهد بود و چون چیزی حقیقت صدق شد، قهراً اثر نورانیت، درستی و حقیقت آن ظاهر گشته و خواه - ناخواه آثار صدق جلوه خواهد کرد و شخص صادق به مقتضای حقیقت و باطن خود بجز صدق و حقیقت چیزی ندیده و پیوسته در افعال و حرکات دیگران به جهت صدق آن‌ها متوجه شده؛ بلکه آن‌ها را به محل‌های صحیح و درست خود حمل خواهد کرد (بی‌نا، ۱۳۶۰، ص ۳۲۵).

در باب درستکاری نیز در کلام‌الله مجید مواد بسیاری در سوره‌ها و آیات مختلفی ذکر شده است. از جمله‌ی این موارد می‌توان به راستگویی و صدق مؤمنان، صداقت برای خدا، صداقت پیامبران، سؤال خداوند از انبیاء درباره‌ی صداقت و راستگویی، صداقت و پاداش و عذاب، منفعت راستگویی، ملاک نیکوکاران و صدق مجموعه‌ای از ایمان و عمل و ویژگی‌های صادقان اشاره نمود. وجود همه‌ی این‌ها و بیش از این در باب صدق و درستکاری، در فرهنگ و متون اسلامی، لزوم توجه به درستکاری که از نیازهای همیشگی بشریت به ویژه در روزگار ما و در جامعه‌ی کنونی و آتی اسلامی است را در نهاد تربیت نشان می‌دهد.

درستکاری	
آیات	موضوع
توبه ۱۱۹ / احزاب ۲۳ / زمر ۳۳...	راستگویی و صدق مؤمنان
نساء ۸۷ و ۱۲۲...	صداقت برای خدا

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

مریم ۴۱ و ۵۶ و ۵۴...	صداقت پیامبران
احزاب ۸-۷...	سؤال خداوند از انبیاء درباره‌ی صداقت و راستگویی
احزاب ۲۴...	صداقت و پاداش و عذاب
مائده ۱۱۹...	منفعت راستگویی
بقره ۱۷۷...	ملاک نیکوکاران
حجرات ۱۵...	صدق مجموعه‌ای از ایمان و عمل
حشر ۸...	ویژگی‌های صادقان

چنانچه بخواهیم مفاهیم مذکور را تحلیل کنیم ضروری است که به هدف پژوهش رجوع نماییم. این پژوهش بر آن است تا با پایش تطبیقی شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای پایه‌ی دهم دانش‌آموزان استثنایی متوسطه‌ی حرفه‌ای، با منبع اصلی در فرهنگ دینی حاکم بر جامعه - یعنی قرآن کریم - پشتوانه‌ای برای حوزه‌ی آموزش اخلاق حرفه‌ای فراهم آورد؛ لذا در جستجوی آیات قرآن مجید در جهت تطبیق آن با شش شایستگی قصدشده در کتاب مذکور نتایجی به‌دست آمد که لازم است هر یک به تنهایی بررسی گردد.

در باب ارتباط؛ در دو بستر کلام و رفتار و در شبکه‌ی درهم‌تنیده‌ای از روابط کلامی و غیرکلامی و موانع آن، بررسی‌ها نشان داد که قرآن کتاب ارتباط است و انتخاب شایستگی ارتباط در انواع مختلف آن نیاز اساسی متریبان است. در بحث همکاری؛ از

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

آنجا که انسان ذاتاً موجودی اجتماعی است و بسیاری از نیازهایش در اجتماع برآورده می‌شود؛ لذا ناگزیر از تعاون و همکاری با دیگر افراد جامعه است و حیاتش به مشارکت اجتماعی او با دیگر هم‌نوعانش وابسته است. اساس دین اسلام نیز بر اجتماع و پیوستگی افراد با جامعه است؛ لذا در اسلام مشارکت اجتماعی اهمیت بسزایی دارد که آیاتی در زمینه‌ی ترجیح دسته‌جمعی بر کارهای فردی، نهی از همکاری در ترویج فساد و گناه، همکاری و برادری، همکاری در تقسیم اموال و سرمایه‌ها، صلح و آشتی بین مؤمنین و ضرورت آموزش شایستگی همکاری را توجیه می‌کنند.

در مورد مسئولیت‌پذیری؛ می‌توان گفت آموزش مسئولیت‌پذیر بودن به نسل آینده جامعه یکی از وظایف اصلی نظام تعلیم و تربیت است که هم بر زندگی اجتماعی افراد و هم بر زندگی سازمانی آنان تأثیرگذار است. در قرآن نیز آیات فراوانی ضرورت مسئولیت‌پذیری، بازخواست وظایف، زمینه‌های مسئولیت‌پذیری، راهکارهای وظیفه‌شناسی، گستره‌ی مسئولیت‌پذیری و موانع مسئولیت‌پذیری را گوشزد نموده‌اند که شایستگی مسئولیت‌پذیری را در جایگاه مهمی نشان می‌دهند.

در توضیح مدیریت منابع؛ مشخص گردید که مدیریت همواره موضوع بشر بوده است تا بتواند امکانات را بهتر بسیج کند و زودتر به اهداف خود برسد. ضرورت دارد ما با جهان‌بینی قرآنی به مسئله‌ی مدیریت بنگریم و علم مدیریت را با رویکرد قرآنی تدوین کنیم. از این رو آیاتی در باب برنامه‌ریزی، میانه‌روی در هزینه‌های زندگی، تأمین نیازهای رفاهی، شکر شرط مصرف، پارسایی در مصرف و عمل صالح نتیجه‌ی مصرف درست، صرفه‌جویی و از اسراف و تبذیر دوری‌ورزیدن، استفاده از ابزارهای اقتصادی برای تحصیل امر معنوی و اخروی، پرهیز از فسادانگیزی در حوزه اقتصادی، تصحیح روابط اقتصادی جامعه؛ هم‌پای مسائل اعتقادی و عبادی در برنامه‌ی پیامبران، اقتصاد و ثروت

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

مایه‌ی قوام جامعه، امور اقتصادی و معیشتی مردم دارای جایگاهی مهم در حد مسائل اعتقادی و عبادی، کیفیت‌مداری، بررسی شده که نشان از نگرش قرآن در جهت تأکید بر شایستگی مدیریت است.

در باب امانتداری؛ در نگرش قرآنی بسیار بر این موضوع تأکید شده و وفای به عهد تحت‌عنوان وظایف اصلی مطرح گردیده است. بررسی‌ها نشان داد که امانت در ابعاد مختلفی مانند: دستور خداوند، ارجمندی امانتداری، اوصاف مؤمنان، اوصاف اهل تقوا، نشانه‌ی نمازگزاران، ملاک نیکوکاران، ملاک ارزشیابی، ملاک در دادن مسئولیت، ملاک به‌کارگیری افراد، یکی از ویژگی‌های پیامبران، آداب امانت و امانت‌داری و وفای به عهد، در قرآن آمده است و شایستگی امانتداری مورد بحث و تأکید قرار گرفته است. در مسئله‌ی درستکاری؛ از مهم‌ترین ملاک‌های ارزیابی شخصیت ایمانی مؤمن به‌شماررفته و راستگویی از اعمال نیک و پسندیده‌ی انسانی بوده و آیات بسیاری در ذیل این موضوع نظیر: راستگویی و صدق مؤمنان، صداقت برای خدا، صداقت پیامبران، سؤال خداوند از انبیاء درباره‌ی صداقت و راستگویی، صداقت و پاداش و عذاب، منفعت راستگویی، ملاک نیکوکاران، صدق مجموعه‌ای از ایمان و عمل، ویژگی‌های صادقان و ... ، نشان از جایگاه ویژه‌ی امانتداری نزد دین و قرآن است.

می‌توان گفت در باب هر شش شایستگی قصدشده در این حوزه، مصادیق و آیات بسیاری به‌دست آمد که چه به‌صورت مستقیم و چه به‌صورت غیرمستقیم، همپوشانی بسیاری با مفاهیم قرآن را نشان می‌دهند. در واقع با رجوع به منبع اهداف که برنامه‌ی درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است می‌توان چنین نتیجه گرفت که از آن‌جا که این کتاب در جریان تغییرات قصدشده‌ی نظام آموزشی، براساس سیاست‌ها و خواسته‌های این اسناد نگارش شده است و خود این اسناد بر بنیان‌های فکری اندیشه‌ی

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

اسلامی و قرآنی تدوین شده‌اند، شواهد بسیاری در این زمینه و در جهت تأیید اهداف و انطباق با آیات قرآنی به دست آمده است. ذکر این نکته نیز لازم است که آموزش اخلاق حرفه‌ای دشواری‌هایی دارد و برنامه‌ریزان و کمیسیون تألیف کتاب کار سختی در تعیین مصادیق و فعالیت‌های منطبق بر اهداف پیش‌رو دارند، به‌ویژه با تفاوت‌هایی که دانش‌آموزان مخاطب این کتاب در مواجهه با مسائل اخلاق حرفه‌ای خواهند داشت؛ بنابراین تحقق اهداف جزئی و رفتاری و موقعیت‌های یادگیری پیش‌بینی شده جهت تحقق شایستگی‌های قصدشده و هماهنگی و توازن بین اجزاء باید بررسی گردد و دشواری مسیر نظر تا عمل، با در نظر گرفتن رشته‌های مختلف متریبان، مرتفع شود.

۴- نتیجه‌گیری و بحث

جایگاه اخلاق و آموزش آن به‌عنوان یکی از دغدغه‌های مهم نهادهای اجتماعی به‌ویژه نهاد رسمی تربیت از دیرباز محل بحث و پژوهش بوده است. در جامعه‌ی دینی و اسلامی با محوریت کتاب آسمانی هدایت، قرآن مجید و پتانسیل‌های الهی موجود در آن به‌خصوص برای جامعه‌ای که با فرهنگ اسلامی و الهی درهم تنیده است، تربیت اخلاقی جایگاه ویژه‌ای دارد. نظام تربیت رسمی عمومی جهت تحقق این هدف فعالیت‌هایی را صورت بخشیده است. یکی از این فعالیت‌ها تدوین کتب اخلاقی برای مدارس بوده که به‌دلیل اهمیت اخلاق حرفه‌ای کتابی با همین عنوان در پایه‌ی دهم برای دانش‌آموزان استثنایی نگاشته شده است. در این کتاب با در نظر گرفتن نیازها و شرایط دانش‌آموزان استثنایی، شش شایستگی ارتباط، همکاری، مسئولیت‌پذیری، مدیریت منابع، امانتداری و درستکاری، به‌عنوان اهداف اصلی آموزشی انتخاب شده است. با بررسی برخی از پژوهش‌های پیشین مشخص گردید که محققین مختلفی در باب شایستگی‌های مذکور، در قرآن و روایات فعالیت‌هایی به صورت جداگانه انجام داده‌اند. به جهت

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

جدیدبودن کتاب اخلاق حرفه‌ای پایه‌ی دهم، به‌طورخاص و حوزه‌ی اخلاق حرفه‌ای، به‌طورعام، نیاز بود تا شایستگی‌های قصدشده در این کتاب با مضامین عالی قرآن مجید به‌عنوان منبع اصلی آموزش مفاهیم اخلاقی در جامعه‌ی اسلامی، تطبیق داده شده و بررسی گردد. نتیجه این‌که در هر شش شایستگی به‌جهت هم‌راستایی و تعهد مؤلفین بر اسناد بالادستی با تأکید بر برنامه‌ی درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، که خود این اسناد برگرفته از منابع فرهنگی غنی اسلامی و قرآنی بودند، برهم‌پوشانی بسیاری در اهداف با توجه به آیات به‌دست‌آمده در هر شایستگی، دیده می‌شود. این هم‌پوشانی در اهداف کلی کفایت نمی‌کند و لازم است درکنار تألیف کتاب اخلاق حرفه‌ای، اهداف جزئی و رفتاری نیز مورد بررسی قرار گیرد. به‌جهت اهمیت و جایگاه این حیطة و مسائل موجود در فضای حرفه‌ای و شغلی کشور، یک برنامه‌ی درسی جامع برای اخلاق حرفه‌ای در طول تمامی دوره‌های درسی نیاز است تا در طی همه‌ی سال‌های تعلیم متربیان و به‌صورت درهم‌تنیده و مستمر به اخلاق حرفه‌ای پرداخته گردد. در ضمن به‌نظر می‌رسد قالب داستان موجود در روایت موقعیت‌های کتاب در جهت روایت اخلاقی و تربیت اخلاقی، نزدیک به قالب داستانی قرآن کریم است. پیشنهاد می‌گردد در تهیه‌ی بسته‌ی آموزشی (راهنمای معلم، فیلم آموزشی، نرم‌افزار آموزشی، بروشورها و...) از داستان‌ها و روایات قرآنی و عرفانی که به مشاغل و موقعیت‌های اخلاق حرفه‌ای موجود در قرآن پرداخته شده است، بیشتر استفاده گردد. همچنین نتیجه‌ی این پژوهش می‌تواند توسط دست‌اندرکاران این حیطة جهت بررسی بیشتر و در بازبینی‌ها و آموزش‌های جدید مورد استفاده قرار گیرد. لازم به ذکر است که محدودیت‌های پژوهشگر و عمق معارف قرآنی، نیاز به پژوهش در این باب را نشان می‌دهد.

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

۵- منابع

- قرآن کریم
- مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.
- برنامه‌ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران
- آقاشریفیان اصفهانی، مهرداد. (۱۳۹۶). بررسی اصول و قواعد اخلاق حرفه‌ای و فتوت اصنافی بر پایه‌ی قرآن و حدیث. رساله جهت اخذ درجه‌ی دکتری. دانشگاه کاشان. گروه علوم قرآن و حدیث.
- احمدی، علی‌رضا. (۱۳۹۲). راهکارهای مؤثر در ارتقای بینش دینی دانش‌آموزان استثنایی. تعلیم و تربیت استثنایی، سال سیزدهم، شماره‌ی ۳. پیاپی ۱۱۶.
- امیری، علی‌نقی. و دیگران. (۱۳۸۹). اخلاق حرفه‌ای ضرورتی برای سازمان. فصلنامه‌ی مطالعات اسلامی در علوم انسانی، سال اول شماره‌ی ۲، صص ۷۸-۵۱.
- بی‌نا. (۱۳۶۰). مصباح الشریعة. ترجمه حسن مصطفوی. تهران: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه‌ی ایران.
- پیرحیاتی، اشرف. (۱۳۷۹). تبیین تعلیم و تربیت (اهداف، محتوا، روش‌ها) از دیدگاه پیترز با تأکید بر مبانی فلسفی آن. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس
- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد. (۱۴۱۰ق). غررالحکم و دررالکلم. چاپ دوم. قم: دارالکتاب الإسلامی.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۹). لغت‌نامه‌ی دهخدا. تهران: مؤسسه‌ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

مطابقت شایستگی‌های کتاب اخلاق حرفه‌ای...

- رستمیان، محمد علی. (۱۳۹۳). مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی از دیدگاه قرآن و روایات اهل بیت(ع). پژوهشنامه‌ی حکمت اهل بیت(ع)، سال اول، شماره‌ی ۲.
- ریچموند، ویرجینیا پی و جیمز سی. مک کروسکی. (۱۳۸۸). رفتارهای غیرکلامی در روابط میان‌فردی (درسنامه‌ی ارتباطات غیرکلامی). ترجمه‌ی فاطمه سادات موسوی و ژیلا عبدالله‌پور، زیر نظر غلامرضا آذری، چاپ دوم، تهران: دانژه.
- شاهی، محمد؛ کرمی، زهرا؛ خاکزاد، سهیلا؛ مطلبی ورکانی، احمد. (۱۳۹۸). اخلاق حرفه‌ای (پایه‌ی دهم - دوره‌ی دوم متوسطه‌ی حرفه‌ای). سازمان آموزش و پرورش استثنایی. تهران: افست.
- شهبازی، فاطمه. (۱۳۹۲). معناشناسی امانت از دیدگاه قرآن و روایات. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی.
- شعیری، محمد بن محمد. (بی تا). جامع الاخبار. نجف: حیدریه.
- خاکپور، حسین. (۱۳۹۱). راهکارهای ارتقاء مدیریت مصرف از دیدگاه قرآن و روایات. کاوشی نو در معارف قرآنی، سال اول شماره‌ی دوم، پیاپی ۲، صص ۶۱-۷۸.
- صدوق، محمد بن علی بن باویه. (۱۳۶۸). ثواب الاعمال. قم: منشورات الرضی.
- طباطبایی، سید محمد حسین. (۱۴۱۷). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات جامعه‌ی مدرسین.
- طریحی، فخرالدین. (۱۴۱۶). مجمع البحرین. تهران: مرتضوی.
- عاملی، منیژه. (۱۳۸۱). بررسی مبانی نظری اخلاق حرفه‌ای در اسلام. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، تهران: مؤسسه‌ی پژوهشی حکمت و فلسفه‌ی ایران.
- علی محمدی، محمد. (۱۳۹۷). عوامل هم‌افزایی و دستاوردهای آن در همکاری اجتماعی از منظر قرآن کریم با تأکید بر نگاه علامه طباطبایی^(ره). بلاغ مبین. شماره‌ی ۵۴ و ۵۵، صص ۱۹۱-۲۲۲.

اخلاق حرفه ای در آموزش، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۴۰۱

- فارسی، منیره. (۱۳۹۲). تحلیل مفهومی و اخلاقی صداقت در اندیشه‌ی اسلامی. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه قم، دانشکده‌ی الهیات و معارف اسلامی.
- فرگاس، جوزف پی. (۱۳۷۳). روانشناسی تعامل اجتماعی: رفتار میان‌فردی، ترجمه خشایار بیگی و مهرداد فیروزبخت، تهران: ابجد.
- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی. (۱۳۷۶). المحجّة البيضاء فی تهذیب الإحیاء. ج ۸. قم: مؤسسه‌ی النشر الإسلامی.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷). الکافی. ج ۲. تهران: دار الکتب الإسلامیة.
- گلمن، دانیل. (۱۳۸۳). هوش هیجانی. ترجمه پارسا، نسرین. تهران: انتشارات رشد.
- محسنیان‌راد، مهدی. (۱۳۸۰). ارتباط‌شناسی. تهران: انتشارات سرو.
- محققیان، زهرا. پرچم، اعظم. (۱۳۹۴). نشانه‌شناسی ارتباطات غیرکلامی در آیات قرآن کریم. فصلنامه‌ی علمی - پژوهشی تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهرا (س)، سال دوازدهم، شماره‌ی ۴، زمستان ۱۳۹۴، پیاپی ۲۸، صص ۱۵۶ - ۱۲۹.
- مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از فضلا. (۱۳۶۶). تفسیر نمونه. جلد ۷. تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیة.
- ملاکاظمی، محسن. (۱۳۸۸). نقش باورهای دینی در مدیریت. دو فصلنامه‌ی تخصصی قرآن و علم، ۳(۴)، ۱۵۵ - ۱۳۹.
- معتمدنژاد، کاظم. (۱۳۷۱). وسایل ارتباط جمعی. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- موصلی، لطف‌الله. مستانه، زهرا. (۱۳۹۳). اعجاز مدیریتی قرآن با رویکردی به نظام سلامت. مجله‌ی پژوهش در دین و سلامت، ۱(۱)، ۵۵-۴۸.
- مهدوی، آمنه. (۱۳۹۴). بررسی اخلاق حرفه‌ای از دیدگاه قرآن و حدیث. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی تفسیر قرآن مجید. مؤسسه‌ی آموزش عالی باختر ایلام.
- میرزاخان‌ی، رضا. (۱۳۸۹). مدیر شایسته از منظر قرآن کریم؛ در: مجموعه مقالات قرآن و حقوق، ش ۳.

مطابقت شایستگی های کتاب اخلاق حرفه ای ...

- نجاتبخش اصفهانی، علی. شهریار، بهاره. (۱۳۸۸). مقایسه‌ی ویژگی‌های مدیریت از دیدگاه قرآن کریم با مدیریت از دیدگاه تئوری‌های غربی. پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآنی، ۱(۲). ۷۳-۸۰.
- نیلی‌پور، مهدی. (۱۳۸۸). بهشت اخلاق (بررسی ۳۱۳ واژه‌ی اخلاقی). جلد اول. قم: مؤسسه‌ی تحقیقاتی حضرت ولی عصر(عج).
- وود، جولیاتی. (۱۳۷۹). ارتباطات میان‌فردی؛ روانشناسی تعامل اجتماعی. ترجمه مهرداد فیروزبخت. تهران: مهتاب.

